

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА
ДЛЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ПСИХОФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ**

Лиска С.І.

Слов'янський державний педагогічний університет

У статті розглядаються питання теорії і практики реабілітації та соціальної адаптації дітей з порушеннями розвитку.

В статье рассматриваются вопросы теории и практики реабилитации и социальной адаптации детей с нарушениями в развитии.

In the article are examined the questions of theory and practice of rehabilitation and social adaptation of children with violations in development.

Ключові слова: психофізична реабілітація, соціальна адаптація, інклюзія, інтеграція, медико-психолого-педагогічний супровід.

Ключевые слова: психофизическая реабилитация, социальная адаптация, инклюзия, интеграция, медико-психолого-педагогическое сопровождение.

Key words: psychophysical rehabilitation, social adaptation, inclusion, integration, medico-psychology-pedagogical support.

На сьогоднішній день в Україні налічується 2,6 млн. осіб з інвалідністю. Україна проводить послідовну роботу щодо створення умов для інтеграції інвалідів до активного суспільного життя, підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні інвалідів, безперешкодного середовища для інвалідів; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій інвалідів у розв'язанні проблем осіб з обмеженими психофізичними можливостями.

Державна політика щодо інвалідів ґрунтується на законах, а реалізація та розв'язання проблем інвалідів відбувається через соціальні проекти і програми, які фінансуються переважно з Державного бюджету. Основними з них є Державна типова програма реабілітації інвалідів (постанова КМУ від 8 грудня 2006 року) та Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, розумовою відсталістю та психічними захворюваннями до 2011 року (постанова КМУ від 12 травня 2007 року №716).

Права осіб з обмеженими психофізичними можливостями на участь у житті суспільства, захист їх інтересів закріплено чинним законодавством та окремими підзаконними актами. Вони спрямовані на надання інвалідам рівних з іншими громадянами можливостей у реалізації соціальних, економічних, політичних та інших конституційних прав і свобод.

Приєднання України до міжнародних документів з проблем інвалідів (Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, Європейська соціальна хартія, Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів та інші міжнародно-правові акти) дозволило гармонізувати норми вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами, планомірно створювати систему їх практичної реалізації, визначити соціальні нормативи у сфері соціальної та професійної реабілітації, що встановлюють вимоги до змісту та обсягу реабілітаційних заходів щодо відновлення та компенсації обмежених функціональних можливостей інвалідів. Порядком надання реабілітаційних послуг вперше встановлено право самостійного вибору інвалідом або дитиною-інвалідом реабілітаційної установи незалежно від місця мешкання.

Процеси інтеграції людей з обмеженими можливостями є невід'ємною умовою розвитку постіндустріального (інформаційного) суспільства й на сучасному етапі в Україні визначаються зацікавленістю держави у використанні їх потенціалу. Розвиток способів суспільного виробництва призвів до того, що в технологічних ланцюгах став більше застосовуватися інтелектуальний ресурс людей, що дозволило включати в них людей з обмеженими можливостями з різними видами й глибиною обмежень життєдіяльності, надаючи для них шанси на повноправну й повноцінну участь у суспільному виробництві. Однак для такої участі необхідні умови, які включали б людей з обмеженими можливостями не тільки у виробництво, але й в усі інші сфери суспільних відносин та життєдіяльності. А тому повноцінне включення означеної категорії громадян необхідно забезпечувати з дитинства – концепція раннього втручання є на сьогодні загальносвітовою нормою. Отже, серед найактуальніших проблем інтеграції людей з обмеженими можливостями в українському суспільстві особливо відчутними і гострими є питання, що пов'язані з їх соціальною адаптацією.

Вітчизняними та зарубіжними вченими проводилися численні дослідження, спрямовані на вивчення дітей

з порушеннями психофізичного розвитку, узагальнено результати та порівняно з новими даними, отриманими суміжними з психологією науками – психолінгвістикою, педагогікою, генетикою, нейропсихологією, доведено вплив трудової та практичної діяльності на формування в аномальних дітей пізнавальної та мовленнєвої діяльності, розвиток спілкування та моторики (В.Бондар, В.Блейхер, О.Глоба, В.Григоренко, А.Колупаєва, Г.Костюк, В.Лубовський, В.Синьов, О.Хохліна, А.Шевцов, М.Шеремет).

Проблеми соціально-педагогічного захисту дитинства в Україні, вітчизняних і зарубіжних концепцій соціалізації особистості, існуючих умов соціального захисту дитини на державному, регіональному і місцевому рівні знайшли своє відображення у роботах В.Алфімової, Л.Волинець, І.Звереві, А.Зінченко, О.Караман, О.Киричук, Ю.Мацкевіч, Л.Міщук, А.Мудрик, Н.Ничкало, С.Харченко та ін.

У психології достатньо глибоко досліджені проблеми психологічних процесів і явищ, властивих людям певної історичної, соціально-територіальної, соціально-вікової, соціально-культурної спільностей; розроблені напрямки і технології психологічної роботи з дітьми та молоддю (Б.Анан'єв, В.Мясіщев, Ю.Забродин, Є.Рогов, С.Рубінштейн та ін.), багато досліджень, присвячених професійній діяльності фахівців з соціально-педагогічної роботи (В.Бочарова, І.Мигович, С.Григор'єв, Є.Холостова), обґрунтуванню особистісно-орієнтованого характеру соціальної роботи (С.Белічева, Б.Шапіро), особливостям роботи соціального педагога з дітьми-інвалідами, підлітками з девіантною поведінкою (І.Іванова, В.Кравченко, Т.Завгородня, І.Козубовська, Л.Міщук, О.Дубасенюк, С.Харченко та ін.).

Разом з тим різновид підходів до названої проблеми свідчить про недостатнє його наукове осмислення як базового компонента системи особистісного розвитку, що сутнісно визначає гуманістичне виховання дітей з обмеженими психофізичними можливостями. Враховуючи істотно важливе значення вирішення означених питань, наукове співтовариство (вчені, педагоги, психологи) досліджує це явище з метою виділити його суттєві ознаки та закономірності, з'ясувати чинники та умови, що впливають на соціальну адаптованість цих дітей.

Це зумовлює необхідність детального теоретичного осмислення цього досвіду та прийняття організаційних та психолого-педагогічних рішень, які б сприяли ефективній інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостями в сучасне суспільство. Тому **метою** нашого дослідження стало теоретичне обґрунтування створення регіонального реабілітаційного середовища, в якому б були впроваджені організаційно-педагогічні умови ефективної безперервної корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з обмеженими психофізичними можливостями.

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження становлять найважливіші положення культурно-історичної теорії розвитку вищих психічних функцій (Л.І.Божович, Л.С.Виготський, О.В.Запорожець, О.М.Леонтьєв, С.Д.Максименко, Л.Ф.Обухова, С.Л.Рубінштейн, Д.Б.Ельконін та ін.); ідеї єдності та складної взаємодії біологічних та соціальних факторів в онтогенетичному розвитку дитини з порушеннями інтелекту, уявлення про спілкування як джерело соціалізуючих впливів як в онтогенезі, так і в дизонтогенезі (Л.С.Виготський, Ю.Г.Демьянов, Д.Н.Ісаєв, В.В.Ковальов, І.А.Коробейніков, М.І.Лісіна, К.С.Лебединська, В.І.Лубовський, Н.Г.Пахомова, В.Г.Петрова, В.М.Синьов, В.В.Тарасун, У.В.Ульєнкова, О.М.Усанова, Л.М. Шипіцина, Л.І.Фомічова, М.К.Шеремет та ін.), досвід теоретичного та експериментального вивчення спілкування та його продуктів у дітей з нормальним розвитком на етапі дошкільного дитинства (Н.Н.Авдєєва, М.Г.Єлагіна, Т.В.Єрмолова, І.А.Залисіна, Г.І.Капчеля, М.І.Лісіна, С.Ю.Мещерякова, А.Г.Рузька, Е.О.Смірнова, Т.М.Сорокіна та ін.); результати досліджень у галузі спеціальної психології та корекційної педагогіки, спрямованих на вивчення психологічних особливостей розвитку та корекції комунікативної сфери особистості та поведінки дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (Н.Л.Бєлопольська, В.І.Бондар, Г.М.Дульнєв, І.Г.Єременко, В.І.Лубовський, М.П.Матвєєва, С.П.Миронова, В.Г.Петрова, В.М.Синьов, О.П.Хохліна, У.В.Ульєнкова, О.Н.Усанова та ін.).

Важливу роль відіграли концептуальні положення, відображені в законодавстві України про освіту і виховання й документах Міністерства освіти і науки України (Закон України «Про освіту», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті), інформаційні й нормативні матеріали Міністерства освіти і науки України.

Враховуючи стабільне зростання дитячої інвалідності та необхідність зміни цієї ситуації на краще, рання соціальна реабілітація дітей-інвалідів сприятиме усуненню або більш повній компенсації обмежень їх життєдіяльності, відновленню повноцінного соціального статусу, що в свою чергу сприятиме зменшенню соціальної напруженості в суспільстві.

Процес соціальної адаптації та інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостями в регіональних закладах реабілітації буде ефективним і сприятиме формуванню мотиваційно-особистісного, інтелектуально-змістовного та організаційно-дієвого компонентів їх життєдіяльності якщо: корекційно-реабілітаційна робота з дітьми буде ґрунтуватися на комплексному, особистісно-орієнтованому підходах щодо надання соціальної, психологічної, педагогічної, юридичної, медичної допомоги дітям з психофізичними вадами

розвитку та членам їх сімей; розробити і впровадити в практику організаційно-педагогічні умови ефективної діяльності регіональних реабілітаційних закладів для дітей з обмеженими психофізичними можливостями; створити адекватне реабілітаційне середовище шляхом впровадження в регіональну систему авторського проекту безперервної комплексної реабілітації дітей з обмеженими психофізичними можливостями.

Окрім спеціалізованої, в залежності від виду захворювання, допомоги, діти з обмеженими психофізичними можливостями та їх сім'ї потребують загальної постійної опіки психологів, педагогів та соціальних працівників для пом'якшення і, по можливості, зняття постійної нервово-психічної напруженості. Це необхідно тому, що загальне правило функціонування цих сімей полягає в тому, що сприятливий психологічний клімат уможливує позитивні прояви життєдіяльності і розвитку хворої особи, і навпаки, деструктивне психічне середовище підвищує ризик виникнення як вторинних симптомів захворювання у самої особи з функціональними обмеженнями, так і психоемоційних розладів у інших членів сім'ї.

З метою забезпечення своєчасності, комплексності і неперервності реабілітаційного процесу, а також для запобігання погіршення стану інвалідності, подолання її наслідків та посилення незалежності людей з обмеженими можливостями в країні сформовано мережу реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів. Так, робота центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів, яких в системі Мінпраці налічується 73, спрямована на вивчення та збереження сімейних і соціальних зв'язків, адже для кожної дитини його сім'я має бути середовищем для їх функціональної соціалізації та реабілітації. В умовах таких установ здійснюється виробка у дитини впевненості у власних можливостях, створення установки на активне самостійне життя. Основні інвалідизуючі діагнози – це опорно-руховий апарат, психічні захворювання та розумова відсталість, вади слуху та зору, ураження внутрішніх органів, онкологічні захворювання, змішані вади. При цьому слід наголосити, що діти, які проходять реабілітацію в цих установах, мають тяжкі види захворювань. Щороку майже 1,5 тисячі дітей інтегруються в загальноосвітні заклади.

Таким чином, провідною сучасною тенденцією державного піклування про людей з обмеженими можливостями стає практика «позитивної дискримінації», тобто турботлива опіка держави проблемами пристосування соціальних реалій до особливостей вказаної категорії громадян. Ця опіка не замикає людей в межах спеціальних установ, а надає їм необхідні знання та інструменти існування у світі відкритих можливостей та рівного доступу до усіх сфер соціальної життєдіяльності.

Подальший розвиток теоретичних досліджень у цьому напрямку полягає у творчому використанні означеної методики, інтеграції родини з громадськими організаціями в систему соціально-педагогічної адаптації людей з обмеженими можливостями на рівні міжгалузевого співробітництва спеціалістів освіти, охорони здоров'я та соціальної служби дозволить активізувати і спрямувати всі виховні можливості держави, суспільства, мікросоціуму на соціалізацію та самореалізацію особистості людини з обмеженими можливостями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глоба О.П. Соціалізація дітей та молоді з обмеженими можливостями в умовах регіонального реабілітаційного простору. // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. Наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010.-№15.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс] // Права інвалідів в Україні: зб. прав. док. – К.: Сфера, 1998. – 300 с. – http://osp.iatp.org.ua/22_ukr_law/zu_oszi.htm.
3. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року N1060–XII. (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року за №2998-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – №16. – С. 167
5. Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» // Права інвалідів в Україні. – К.: Сфера, 2002. – С.56–64.
6. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Права інвалідів в Україні. – К.: Сфера, 2002. – С.165–169.
7. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів // Права інвалідів в Україні. – К.: Сфера, 2002. – С.279–282.
8. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник / НПУ імені М.П.Драгоманова. - К.,2009. - Ч.2: Навчання і виховання дітей. - 224с.
9. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології: [монографія] / А.Г.Шевцов. - К.: «МП Леся»,2009, - 483с.